

Tiigilendlase eluviisist seoses suvekolooniaga Jägala jõe alamjooksul, selgitus

Tiigilendlane (*Myotis dasycneme*) on Euroopas erilise kaitse all olev nahkhiireliik, kelle elupaikades tuleb luua kaitsealad ja korraldada liigi seire.

2018. aasta mais ja juunis Linnamäe paisjärvel ning selle lähemas ümbruses toituva tiigilendlase koloonia suurus oli hinnanguliselt vähemalt 20 looma (Masing, 2018b). Niisugusi suvekolooniaid on Põhja-Eestis teada ainult Palmses ja Jägala jõe alamjooksul. Need kolooniad elavad liigi levila põhjapiiril ja on seetõttu kergesti haavatavad. Nende säilitamiseks tuleb elupaigas tagada liigile sobivad toitumis- ja varjetingimused, ning vajadusel luua kaitsealad.

TOITUMISPAIGAD. Suve algul, kui ööd on valged toitub tiigilendlane suuremate siseveekogude ääres, mis pakuvad varju tuule ja valguse eest. Kolooniate elu on võimalik vaid niisugustes kohtades, kus putuktoitu jätkub kogu kolooniale. Jägala jõe alamjooksul Linnamäe paisjärve piirkonnas on see nii. Praegu olemas olevate veekogude puudumise korral ei saaks tiigilendlase koloonia seal elada.

Vajab kordamist, et tiigilendlase koloonia ei saa toituda väikese veekogu või kitsa oja või jõe kohal, sest need loomad on kaalukad, lendavad kiiresti ja vajavad suuremat veepinda. Lisaks toimub tiigilendlaste toitumislend tavaliselt veekogu keskosas, selle kallastest 10–50 m eemal. See on võimalik vaid siis, kui veekogu laius on vähemalt 20–100 m. Lisaks peab toitumisalal olema veepind enam-vähem sile ja taimestikuvaba, sel juhul saab tiigilendlane seal toitu püüda. Niisugused tingimused on olemas suurematel tiikidel ja paisjärvedel, mõnikord ka laiematel jõgedel, mille ääres leiduvad varjuandvad kaldad ja/või puud ja kus puudub tugev inimõju ning õine tehisvalgustus. Lisaks veelgi: erinevalt veelendlastest ei toitu tiigilendlased kogumikuna koos kitsal alal; ühe looma toitumisala suurus on sageli mitu hektarit, koloonia oma vastavalt kümneid kordi suurem. Näide Jägala jõe alamjooksult 2018. a juunist: väikestel (kuni 1 ha) tiikidel toitus korraga vaid 0–1 isendit, Linnamäe paisjärvel aga ca 10 isendit tiigilendlast. Siit on näha, millist toitumisala tiigilendlase koloonia sel perioodil vajab (joonis 1).

PÄEVASED VARJEPAIGAD. Tiigilendlase suvekoloonia päevane varjepaik Palmses oli 1990-ndatel ja 2000-ndate algul Palmse mõisa peahoone katuse all. Pärast 2002. a pole tiigilendlasti seal enam leitud. Arvatavasti on see koloonia kadunud, sest hoone oli remondis. Jägala jõe alamjooksul pole tiigilendlase ega ka enamiku teiste seal elavate nahkhiireliikide suvekolooniade varjepaiku leitud. Arvatavasti elavad loomad kas puuõõnsustes või mõne hoone katuse all. Raadio-telemeetria meetodiga saaks koloonia varjepaiga leida, kui püüda kinni ja märgistada mõni tiigilendlane selles piirkonnas. Niikaua kui seda uuringut pole tehtud tuleb oletada, et koloonia päevane varjepaik asub kusagil jõe lähedal, toitumispaikadest mitte kaugel. Varjepaiku on tõenäoliselt mitu, ja nahkhiired vahetavad neid aeg-ajalt. Peamine tiigilendlase eluks vajalik tingimus Jägala jõe alamjooksul ja kogu Põhja-Eestis on toitumiseks sobivate veekogude olemasolu. Kui need veekogud on olemas, siis saab ka koloonia selles piirkonnas elada, kui leiab seal varjepaiku.

SUVEKOLOONIAD. Nahkhiired elavad suvel sageli kolooniates (kogumikuna koos päevases varjepaigas ja öösel lendamas toitumisaladel), millest üks osa on poegimiskolooniad, kus juunis ja juulis sünnivad nahkhiirte järglased. Kas tegemist on poegimiskolooniaga või mitte, selle kindlakstegemiseks on vaja tavaliselt mõni loom kinni püüda või teha varjepaigas vaatlust.

Ultrahelidetektori abil saab kergesti üles leida kolooniate toitumispaiku, ent päevaseid varjupaiku tavaliselt mitte (Keppart jt, 2005). Nii annavad detektor-meetodil toimuvad uuringud teada nahkhiirte kolooniate elualade (eeskätt toitumisalade) paiknemise kuid poegimiskoloonia tõestamiseks on vaja loomad kinni püüda. Juunis ja juulis leiduvad kolooniad on enamasti poegimiskolooniad, kuhu kogunevad kokku poegivad emased. Ent mõnel nahkhiireliigil (sh tiigilendlasel ja hõbe-nahkhiirel) on teada ka ainult isasloomadest koosnevaid suvekolooniaid ning seal mõistagi järglasi ei sünni. Ent iga suvekoloonia on asurkonna jaoks olulise tähtsusega, sest suur osa piirkonna selle liigi loomadest elab selles koloonias, ning järelikult on see piirkond asurkonna jaoks oluline elupaik. Kui koloonia ei saa enam elada selles kohas, siis asurkond kahaneb, mida looduskaitstes tuleks vältida. Eriti siis, kui tegemist on ohustatud ja erilise kaitse all oleva loomaliigiga nagu tiigilendlane.

TALVITUSPAIGAD. Tallinna ümbruse maa-alustes käikudes (Peeter Suure Merekindluses ja Ülgase koopas) talvitub arvukalt tiigilendlasi juba vähemalt 1960-ndatest alates. Need paigad on looduskaitse all alates 1980-ndatest. Rõngastamise meetodil on kindlaks tehtud, et tiigilendlase talvituspaikade ja suviste elupaikade vahemaa võib ulatuda üle 300 km, Eestis on selle liigi lennu pikim teadaolev vahemaa 124 km (Masing, 2015). On tõenäoline, et osa Tallinna ümbruse talvituspaikades talvituvatest tiigilendlastest elab suvel Jägala jõe ääres. Järelikult on nende loomade mõju olemas ka lähedal asuva Ülgase koopa talvituskolooniale.

KOKKUVÕTE

Tiigilendlase koloonia elupaik Jägala jõe alamjooksul, sh Linnamäe paisjärvel väärrib kaitsmist. Praegustel andmetel on see ainuke teada olev selle liigi suvekoloonia Põhja-Eestis. Nii nagu on ammugi olemas nahkhiirte talvekolooniate kaitsealad, tuleks Eestis luua ka suvekolooniate kaitsealad. Vajadus nende järgi on looduskaitstes suur, sest kolooniate eluala on ulatuslik ja seal peavad püsivalt kestma nahkhiirte toitumiseks ning varjumiseks sobivad tingimused. Tavapärase inimtegevuse käigus need tingimused sageli halvenevad ning siis ei saa nahkhiirte suvekolooniad oma põlistes elupaikades enam elada ega järglasi anda. Järelikult on vaja Eestis luua nahkhiirte suvekolooniate kaitsealade võrgustik, mis hõlmab iga liigi tähtsaid elupaiku. Ainult nii saab nahkhiirte asurkondi tulemuslikult kaitsta tänapäeva inimtegevuste negatiivsete mõjude eest.

Kahjuks puuduvad Eestis nahkhiirte tähtsate elupaikade püsiuuringud ja nii pole teada nt see, kas Palmses varem elanud tiigilendlase suvekoloonia on praegu alles või mitte.

Teemakohane kirjandus

Keppart, V., Masing, M. & Lutsar, L. 2005. Nahkhiired Luual. Rmt.: Belials, V. (koost.) Luua Metsanduskool. Artiklid ja uurimused, 4. Luua, 77–88.

Kriis, K. 2018. Inimeste hoolimatus seab nahkhiired ohtu. – Põhjarannik, 10.9.2018.

Lutsar, L. 2017. Nahkhiirte ja nende elupaikade inventuur Jägala jõe alamjooksul ja Jõelähtme jõe suudmes. Soovitused nahkhiirte kaitseks. Tartu, 9 lk. (pdf-fail, käsikiri)

Masing, M. 2002. Kaitstavaid metsi olgu rohkem. – Maaleht/Metsaleht, 28.3.

Masing, M. 2006. Nahkhiirte kaitsest ja seirest metsades ja parkides. [On the conservation and monitoring of bats in forests and parks.] Presentation to the Expert Meeting on “Conservation status assessment and monitoring of boreal forest habitat types”. Laagri, Estonia, 11–12 April 2006. Tartu: 3 pp. (Masing-2006-0408-nh-kaitse.pdf)

Masing, M. 2012. Nahkhiired ja inimene: kogemused seoses häirimisfaktoriga. – Maaleht online, 04. veebruar 2012.

Masing, M. 2015. Eesti nahkhiired. Sicista Arenduskeskus. Haapsalu ja Tartu, 116 lk.

Masing, M. 2018a. Bats of the lower basin of Jägala River during the summer of 2018. Poster 04. – 7th SECEMU Conference on Bat Research & Conservation, 7th & 8th of December 2018 at the University of Gibraltar.

Masing, M. 2018b. Nahkhiired Jägala jõe alamjooksu piirkonnas. Joonis ja fotod, tekst kolmes keeles: eesti, inglise, vene. Stend Linnamäe paisjärve kaldal. 31.8.2018.

Masing, M. 2018c. Nahkhiirte detektor-uuring Jägala jõe alamjooksu piirkonnas 2018. aasta suvel. Vahearuanne. Sicista Arenduskeskus MTÜ. Rebala ja Haapsalu, 8 lk. 30.9.2018. (Tellija: Jõelähtme Vallavalitsus)

Masing, M. & Keppart, V. 1997. Kaitset vajavad loomaliigid Eesti metsades (kahepaiksed, roomajad, pisiimetajad). AS Eesti Metsakeskus & EPMÜ Metsakorralduse Instituut. Tartu: 50 lk. (käsikiri)

Masing, M. & Keppart, V. 2003. Nahkhiirte kaitsekorralduskava aastaks 2003–2007 (var 3). Tartu ja Jõgeva: 208 lk. (käsikiri, Keskkonnaministeerium)

Meschede, A. [2005]. Nahkhiired metsades. Informatsioon ja soovitused metsatöötajatele. Tõlge inglise keelest ja pt “Nahkhiired Eesti metsades”, Matti Masing: 20 lk.

Valdmann, S. & Masing, M. 2018. Maailmas ainulaadne eluvorm: nahkhiired. Jõelähtme valla leht, nr 254, august 2018.

18. jaanuaril 2019

Matti Masing, PhD,

(Eesti käsitiivalised: asurkondade kaasaegne seisund ja kaitse ökoloogilised alused)

Sicista Arenduskeskus MTÜ

E-post: matti(at)ut.ee

Joonis 1. Tiigilendlase (*Myotis dasycneme*) toitumiskohad Jägala jõe alamjooksul 2018. a mais ja juunis toimunud detektor-uuringu andmetel.

